

TERME ARAřTIRMALARI

Editör
Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Trabzon | 2017

TERME ARAŐTIRMALARI

Editör

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Trabzon / 2017

© Bütün hakları saklıdır

*Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.
Editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde çoğaltılamaz.*

ISBN NO: 978-605-2104-02-6

Birinci Basım: 20 Aralık 2017

Yayına Hazırlayan / Editör

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

İletişim

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Tel: 0 362 312 19 19 / 59 50
E-posta: cyilmaz@omu.edu.tr

Dağıtım

Serander Yayınları
Gazipaşa Mh., Uzun Sk., No:5/3
Ortahisar / TRABZON
Sertifika No: 33882

Baskı - Cilt

Ascopy Fotokopi Kırtasiye Baskı Çözümleri
Mimar sinan Mh. Belediye Caddesi, Koza Ap. No: 15/38
Atakum / SAMSUN
0 362 438 86 66
Sertifika No: 21301

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
--------------------	----------

1.BÖLÜM TARİHSEL GEÇMİŞ VE KÜLTÜREL MİRAS

Terme Tarihi	3
<i>Nuri YAZICI</i>	
Tanzimat Döneminde Terme Kazası	17
<i>İbrahim SERBESTOĞLU</i>	
Kâmûsü'l-A'lâm'a Göre 19.Yüzyılın Sonunda Terme	31
<i>Yavuz BAYRAM</i>	
Tek Parti Döneminde Terme	33
<i>Fahri SAKAL</i>	
Terme Çayı Üzerinde Eski Bir Ulaşım Şekli; Limbolarla Nakliyat	63
<i>Mutlu KAYA - Cevdet YILMAZ</i>	
Terme'de Tarihî Yapılar	85
<i>M. Sami BAYRAKTAR</i>	

2.BÖLÜM FİZİKİ COĞRAFYA VE DOĞAL AFETLER

Terme İlçesi'nin Fizikî Coğrafya Özellikleri	139
<i>Halil İbrahim ZEYBEK - Ali UZUN - Muhammet BAHADIR</i>	
Terme Çayı Havzası'nın Morfometrik Jeomorfolojisi	165
<i>Muhammet BAHADIR - Ali UZUN - Halil İbrahim ZEYBEK</i>	
Simenlik Gölü Ekosistemi	189
<i>Levent UNCU</i>	
Terme Çayı İle Akçay Arasında Kalan Sahanın Jeomorfolojik Özellikleri ve Kıyı Kullanımı	211
<i>Neslihan ALTUNOĞLU - H. İbrahim ZEYBEK</i>	
Terme İlçesi Sel ve Taşkınları	235
<i>Halil İbrahim ZEYBEK - Ali UZUN - Cevdet YILMAZ - Muhammet BAHADIR</i>	
<i>İlter Kutlu HATİPOĞLU - Hasan DİNÇER</i>	
Yeşilirmak Deltası - Terme Sahillerinde Kıyı Erozyonu	267
<i>Cevdet YILMAZ</i>	

3.BÖLÜM
NÜFUS, YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER

Terme İlçesi'nin Cumhuriyet Dönemi Şehir, Bucak/Belde ve Köy Nüfusları (1927-2015)	285
<i>Cevdet YILMAZ</i>	
Terme İlçesinde Kırsal Mimari	321
<i>Mutlu KAYA - Cevdet YILMAZ</i>	
Terme'de Sanayi Faaliyetleri	341
<i>M. Akif ÖZÇELEBİ - Cevdet YILMAZ</i>	
Terme İlçesinde Çeltik Tarımı	375
<i>Mehmet ZAMAN</i>	
Terme'nin Turizm Coğrafyası ve Başlıca Turistik Çekicilikler	411
<i>Cevdet YILMAZ</i>	

TERME İLÇESİNDE KIRSAL MİMARİ

Mutlu KAYA *

Cevdet YILMAZ **

Giriş

Yerleşmelerin temelini oluşturan en küçük birim meskendir. Meskenler, en ilkelinden; rüzgârlık, çardak, mağara, çadır, mavna veya basit bir kulübe olabildiği gibi daha karmaşık ve kompleks bir birim olarak; bir çiftlik veya bir gökdelen de olabilir. Terim olarak mesken; kırsal alandaki bir evden, şehirdeki bir apartman dairesine kadar sadece ikâmetgâh olarak kullanılan yapılar değil; atölye, mağaza, okul, cami, kilise, tiyatro, sinema gibi ticarî, sınaî, dinî, askerî ve kültürel veya eğlence ihtiyacını karşılamak üzere meydana getirilen bütün binalar kastedilir. Meskenler, kullanılan malzeme, şekil ve çeşitli kısımlarının düzeni bakımından çok farklı görünüm arz etmektedirler. Meskenlerin çeşitli şekiller almasında etnik, tarihi ve psikolojik faktörlerin yanında, bölgeye göre değişen ve her bölgenin karakteristiğini meydana getiren evlerin temel şekillerinde coğrafi faktörlerin etkisi büyüktür. Meskenler, yapı malzemesi, şekil ve çeşitli kısımlarının düzeni (plân) ile içinde bulundukları coğrafi koşulların etkisini taşıdıkları ve bu etkiyi aksettirdikleri oranda coğrafi bir önem taşırlar. Nitekim insan bütün faaliyetlerinde olduğu gibi, evinin inşasında da içinde bulunduğu coğrafi çevre koşulları, özellikle iklim ve toprağın etkisinde kalır (Tolun – Denker, 1977)

Yılmaz (2001) meskenlerin şekilleri ve yapı malzemeleri üzerinde etkili olan unsurları *fizikî* ve *beşerî* faktörler olarak iki başlık altında özetlemektedir. Bunlar;

Fizikî faktörler: İklim elemanları, toprak, bitki örtüsü, rölyef, eğim, yükselti, jeolojik yapı, litoloji ve çevrede bulunan bol ve ucuz, hatta bedava yapı malzemeleridir. Yapı gereçleri de kendi içlerinde (yine fizikî olarak) iki gruba ayrılabilir. Bunlardan *birincisi*; yerin doğal yapısı ile ilgili olan *mineral (inorganik) kaynaklar* (toprak, kil, balçık, şist, kalker gibi çok çeşitli taş türleri ve kum, çakıl, çimento, vd.), *ikincisi* ise; *biyolojik (organik) kaynaklardır*. Bunlar da; ahşap ve türevleri (tahta, hartama, kalas, mertek, direk, vb.), ağaç dalları, ağaç kabukları, saz, yaprak, ot, deri, post, kemik, çeşitli dokumalar ve diğerleridir.

Beşerî faktörler: Başta insanın kendisi, gelenek ve görenekler, inşa tekniğindeki gelişmeler, psikolojik, etnik, tarihî, ekonomik sebepler, ihtiyaçlar, alışkanlıklar, kültür, zevk, arzu, malî seviyenin yükselmesi, yurtdışında belli bir süre bulunmanın etkisiyle edinilen alışkanlıklar, yurtdışından gelen göçmenlerin etkisi,

* Dr., MEB Coğrafya Öğretmeni.

** Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD Öğretim Üyesi.

gurbetçilik, uzak çevrenin etkisine girme, ulaşım ağının geriliği veya gelişmişliği, ziraat ve hayvancılığın seviyesi, vd. şeklinde özetlenebilir.

Türkiye'nin fiziki coğrafyası insanları bir mesken sahibi olmaya ne derece mecbur etmişse, aynı faktörler, muhtelif bölge ve yörelerde çok farklı şekillerde tezahür ettiklerinden, meskenleri de kendilerine uydurmuşlardır. Böylece çeşitli fiziksel terkipler altında, farklı mesken tipleri meydana gelmiştir (Tunçdilek, 1967). Türkiye, sahip olduğu çok çeşitli coğrafi unsurların etkisi ile en ilkelinden en gelişmişine kadar konut çeşitleri bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden birisidir. Ülke veya bölge genelinden yöreler ve alt yöreler gibi daha dar alanlara inildikçe, iskân ve meskenlerle ilgili çeşitlilikler daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

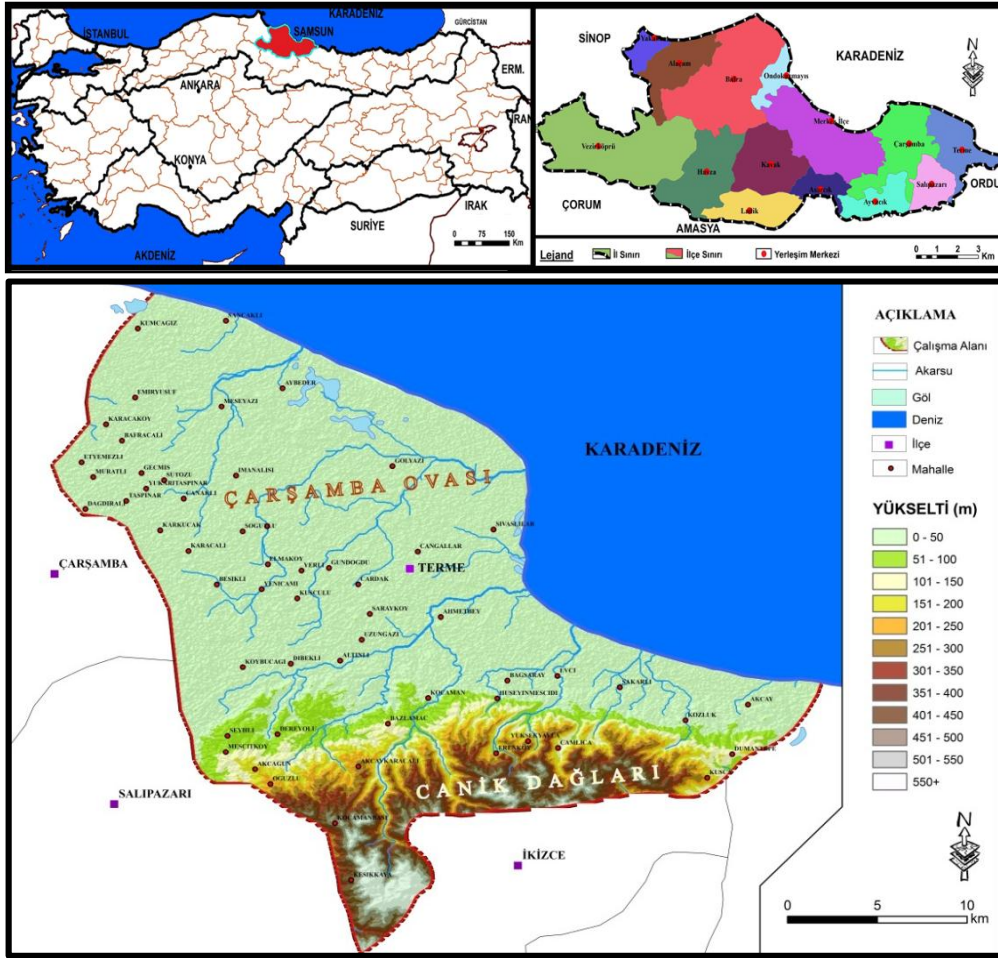
Terme'de kırsal mesken tipleri ve genel özellikleri

Terme, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Samsun ilinin önemli ilçelerinden biridir (*Şekil 1*). Kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Ünye (Ordu) ve ikizce (Ordu), güneyinde Akkuş (Ordu), batısında Çarşamba ve Salıpazarı ilçeleri bulunur.

İlçe topraklarının büyük kısmı Çarşamba Ovası'nın doğu kesimini oluşturan düz araziler üzerinde yer alır. Bu saha aynı zamanda Terme çayı, Miliç ırmağı, Kocaman deresi gibi doğal akarsular ile bu akarsulardan faydalanmak üzere açılmış bulunan kanallarla sulanan verimli ziraat arazileridir. Ortalama 2000 m yüksekliğe sahip olan ve Terme'yi güneyden çevreleyen Canik Dağları'nın ilçe sınırları içinde kalan kesimlerinin yüksekliği yaklaşık 700 m'yi bulur.

Terme, topraklarının büyük bölümünün münbit tarım arazileri üzerinde kurulması münasebetiyle yoğun şekilde ticari ziraat faaliyetlerinin yürütüldüğü ve bu nedenle de ekonomisinin hemen hemen tamamı tarıma dayalı bir yerleşmedir. Fındık, pirinç ve soya fasulyesi başlıca tarım ürünleridir. Bu özellikleri bakımından kırsal yerleşmeleri oldukça hareketlidir. Yöredeki kırsal yerleşmeler, ova yerleşmeleri ve ilçenin güneyine doğru nispeten yüksekliği fazla olan kesimde bulunan kırsal yerleşmeler olarak ikiye ayrılabilir. Yerleşme tarihinin çok eskilere gittiği bu yöredeki kırsal mimari kendine has bazı özellikleri ile dikkati çeker.

Ülkemizde kırsal yerleşmeler gerek ulaşım güçlüğü gerekse ekonomik yetersizlikler nedeniyle uzun bir dönem dışı kapalı yerleşmeler halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu manada meskenler yakın çevreden temin edilebilen ve kolay şekillenen doğal malzemeye inşa edilmiştir. Terme ilçe genelinde kerpiç ve toprak konut yoktur. İlçede geleneksel kırsal meskenlerin yapı malzemesi ahşaptır. Fakat bu meskenler özellikle ormanların koruma altına alınması, gelir ve nüfus artışı gibi sebeplerle büyük bir oranda yerini betonarme ve ateş tuğladan meydana gelen evlere bırakmıştır.

Şekil 1. Terme ilçesi lokasyon haritası.

Terme ve çevresinde kırsal meskenlerin ana yapı malzemesini ahşap malzeme oluşturmaktadır. Ahşap inşaat, evlerin daha ferah, havadar ve aydınlık olmalarına olanak vermekte, çıkmalar, girintiler, büyük saçaklar sorun olmadan uygulanabilmekte, pencerelerin açılmasında bir engel, sınır kalmamakta, duvarlar hava alıp, rutubet olmamaktadır. Ayrıca ahşap evin yıkılması kolay ve enkazı yeniden kullanılabilir. Diğer yapı sistemlerine oranla ahşap sistemler depreme daha çok dayanabilmektedirler (Çobancıoğlu, 1998). Bütün bu olumlu taraflarına karşılık ahşap evlerin en önemli sorunu ise yangın tehlikesidir. Terme köylerinde yerleşmenin dağınık olması yanında, toplu ya da dağınık olan köy yerleşmelerinin kendi iç bünyelerinde de meskenlerin dağınık olması, yani aralarında mesafe bulunması ise herhangi bir yangın durumunda köyün veya mahallenin tamamen yanmasını engellemiştir. En azından toplu ve sık yerleşme dokusuna sahip köylerde yaşanan toplu yangın felaketlerinin bir benzeri Terme köylerinde bugüne kadar yaşanmamıştır.

Evlerin inşasında kullanılacak ağaçlar, yakın çevredeki ormanlık alanlardan kesilip kabukları soyulduktan sonra bir kısmı doğrudan kullanılmakta, bir kısmı ise el hızarları vasıtasıyla kereste haline getirilmektedir. Kullanılacak ahşap malzemenin seçiminde ova köylerinde ve alçak köylerde çınar, karaağaç ve meşe ilk sırayı almaktadır. Yağmura ve rutubete dayanıklı olan ve kolay kurtlanmayan ağaçlar özellikle tercih edilmiştir. Yüksek yerleşmelerde bu ağaçlara kestane ve çam türleri de eklenmektedir. İlçede kültür kavakçılığı oldukça yaygın olmasına rağmen bu ağacın suya karşı direncinin çok düşük olması nedeniyle evlerde tercih edilmemekte sadece çatı kısmında kısmen kullanılmaktadır.

Terme’de Karadeniz iklim tipi hâkimdir. Yıl boyunca yağışlı, mevsimler arasında sıcaklık farkı az olan yörede hava oldukça rutubetlidir. Bu nedenle evleri rutubetten korumak için, evler taşlar üzerine oturtularak toprağa temas etmesi engellenir. Evin altında bir metreye yakın bir boşluk, daimi hava dolaşımına imkân verir ve evi nemden korur (*Foto 1, 2*).

Evlerin yükseltilmesinde etkili olan faktörlerden biri de, ilçeyi adeta bir baştan bir başa kateden Terme Çayı’na yakın yerleşmelerde sık sık yaşanan taşkınardan evlerin korunabilmesidir. Topografik yapının mesken şekillenmesinde belirleyici olduğu bu evlerde köşelere ve ağırlığı çeken noktalara konulan taşlar, evin temelini meydana getirmiş ve evler bu taşların üzerine oturtulmuştur. Bu şekilde inşa edilen evlerde, evin yerden yüksekliği taşkın seviyesi hakkında da fikir vermektedir. Evlerin yapılacağı alanlarda evin dört köşesine tekabül eden yerler yaklaşık 1 metre kazılarak içine taş doldurulur. Taş doldurulduktan sonra üst kısma akarsu vadilerinden elde edilen ve *karataş* adı verilen direnci yüksek kayalardan seçilen yassı ve yüksek taşlar yerleştirilir. Bu taşların üzerine evin kirişleri konularak evin inşaatına başlanır. Bu taşlara ek olarak aralara da taş yerleştirilmektedir. Bazı evlerde ise doğrudan beton dökülerek evler yaklaşık 1 metre yükseltilmiştir (*Foto 3*). Bu evlerin topraktan yüksekliğinin belirlenmesinde su ve taşkınların yüksekliği de etkili olmuştur.

Terme’de kırsal mimarinin belki en dikkat çekici özelliği eski ahşap evlerin tamamının, (sonradan yapılan beton evlerin de bir kısmının) zeminden yaklaşık 1 m kadar yüksekte inşa edilmesidir. Bu özellik sadece Terme’de değil, Çarşamba ilçesi köyleri dahil, Çarşamba Ovası’nın tamamında görülür. Hiç şüphesiz kırsal kesim insanların böyle bir tedbire başvurma mecburiyetinde bırakan husus ovadaki eğimin sifıra yakın olması, taban suyu seviyesini yüksekliği ve Barajlar yapılmadan önce Yeşilirmak’ın, hali hazırda ise Terme Çayı’nın taşkın riskidir.

Terme çevresinde iklimin ılıman özellik sergilemesi, evlerin taşlar üzerine inşa edildiği ve alt katı rutubetten korumak için boş bırakıldığı evlerde, alttan işleyecek soğukun dikkate alınmadığı görülür. Evlerin direkler üzerinde inşa edilmesi geleneği günümüzde inşa edilen kimi betonarme evde de sürdürülmektedir (*Foto 4*).

Foto 1. Evlerin tabanına koyulan taş ya da kütükler vasıtasıyla evler yükseltilerek alt kısımdan hava alması sağlanır (Foto: Mehmet Aydın).

Foto 2. Evlerin tabanına koyulan taş ya da kütükler vasıtasıyla evler yükseltilerek alt kısımdan hava almasının sağlanması. Bu sistem aşırı yağışlardan sonra yer yüzeyinde su birikintileri oluştuğunda evin tabanının bundan zarar görmesini de engellemektedir (Anonim).

Foto 3. Evlerin su basmanı yüksekliği eğim durumuna göre bir köyden diğetine değışiklik göstermektedir (Emiryusuf Köyü).

Foto 4. Bazlamaç mahallesi'nde beton kazıklar üzerine inşa edilmiş betonarme ev (Anonim).

Kırsal meskenlerde havanın evin içine kolaylıkla girmesi rutubetten korunmak için de ayrı bir öneme sahipti. Hatta evlerin güneşe dönük olmasına dahi dikkat edilmemiştir. Deniz tarafının daha aydınlık ve açık yön olması münasebetiyle

evlerin bir kısmı kuzeye bakmaktadır. Evlerin ön kısmında insanların yağışlı zamanlarda belirli faaliyetleri (Odun kesme, hayvanlara yiyecek hazırlama, çeşitli tamir işleri vb.) sürdürebilmesi için kuruluk alanlar bırakılmıştır (Foto 5).

Geleneksel konutların tamamında eğimli çatı biçimi bulunmakta düz damlı evlere rastlanılmamaktadır. Yıl boyunca yağışlı iklimin etkisi ile çatı eğimli, saçaklar geniş tutulmuştur. Ahşap çatı örtüsünde de ana yapı malzemesi olmuştur. Meskenlerin çatı şekli dört omuzdur (Foto 6). Bu çatı şekli rüzgara ve kar yüküne karşı dengelidir. Önceleri çatı örtüsü olarak ova köylerinde saz ve kamışlar, yüksek köylerde ise çam ağaçlarından ince parçalara ayrılarak oluşturulan hartamalar kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda kiremitlerin yaygınlaşmasıyla özellikle oluklu kiremitler tercih edilmiştir. Yağışların fazla olması çatılarda saçakların geniş olmasına (50-90 cm) ve çatı şekillerinin suyu en kısa zamanda boşaltmayı sağlayacak şekilde olmasına neden olmuştur. Saçakların geniş olması ahşap duvar yüzeylere yağış gelmesini engelleyerek duvarların ömrünü uzatmaktadır. Çatı boşluğu kimi evlerde depo görevi görmektedir. Evler çatı kısımlarındaki açıklıklarda da sürekli hava alarak rutubet azaltılmaktadır. Ahşap yığma evlerde, genelde sofalarda ve önemsiz mekanlarda tavan kaplaması yapılmamıştır.

Foto 5. Evlerin ön kısmında balkonun altında oluşturulan alanda yağışlı havalarda da dinlenmek ve belirli faaliyetleri sürdürmek için yağışın etki edemeyeceği kuru alanlar oluşturulmuştur (Oğuzlu Köyü)(Anonim).

Foto 6. Çatısı dört omuz şeklinde kurulmuş ve saçakları yağmurdan korunaklı alanlar oluşturmak amaçlı uzun bırakılmış bir mesken (Anonim).

Yerel mimari farklı sıcaklık şartları, topografik etmenler ve sosyo-kültürel etkiler ile aynı bölge içinde farklı yükseltilerde dahi farklı mesken tiplerinin oluşmasını sağlamıştır. Terme ve çevresinde deniz seviyesinde evler genel olarak tek katlıdır. Evlerin altında su basmanı seviyesinde bir boşluk bırakılmıştır. Bu evlerde ahırlar ayrı bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz seviyesinde bulunan bu evlerde Karadeniz'in geleneksel kırsal öğelerinden olan serenderlere de pek rastlanmaz. Onun yerine yerden yaklaşık 1 metre yükseltilmiş, etrafı söğüt ya da fındık dallarıyla örülüp, üst kısmı daraltılıp mısır saplarıyla kapatılan eklentiler yer almaktadır (Foto 7). Bunların yanında kümes, hayvanların kışlık yiyecek ihtiyacı olan ot ve sap yığınları ile fındıkların kurutulması için oluşturulmuş harmanlar bulunmaktadır.

Daha yükseklerde ise iki katlı evlerin sayısı oldukça fazladır. Bu iki katlı evler de kendi içlerinde iki kısma ayrılabilir. Kıydan ortalama 200 metre yükseklikte yer alan düzlüklerde evlerin alt katı taş ve briket karışımından meydana gelmektedir (Foto 8). Daha yükseklerde ise evlerin alt bölümü belirli bir seviyeye kadar taş ile örüldükten sonra ahır bölümü kütük yığma sistemle inşa edilmiştir (Foto 9). Birinci kattaki bu farklılıktan sonra her iki yükseklikte de ikinci kat ahşap yığma sistemde inşa edilmiştir. Bu evlerin alt katlarında ahırlar yer almaktadır. Ahırlarda, havalandırma ve hayvan dışkılarının dışarı atılmasını sağlayan pencereler bulunmaktadır. Yalnız genellikle evlerin içinden ahıra açılan bir kapı bulunmamakta, harici bir kapıdan ahıra ulaşım sağlanmaktadır.

Foto 7. Mısır sereni. (Anonim).

Foto 8. Alt katı briket tuğla üst katı ahşap yığma şeklinde inşa edilmiş bir ev (Anonim).

Foto 9. Ahır bölümü kütük yığma sistem ile inşa edilmiş bir ev (Anonim).

Evlerin içinde tuvalet ve banyoya uzanan koridorlar bulunur. Bu mekanları kullananların daha rahat hareket edebilmesi için tuvalet ve banyo özellikle diğer mekanlardan uzak tutulmuştur. Ayrıca evin büyüklerinin kaldığı odada ek bir tuvalet ve gusülhane bulunur. Bu durum büyüklerinin odasının ayrı bir ev olma özelliğini ortaya koymuştur. Tuvaletlerde önceleri evin temel kısmında da kullanılan karataşın oyulmasıyla elde edilen tuvalet taşları kullanılmış sonraları beton dökülerek tuvaletler yapılmıştır. Köylerde kanalizasyon sistemine rastlanmaz. Tuvaletlerden gelen atıklar açılan bir kanalla ve eğim doğrultusunda tarlaların iç kısımlarına doğru uzaklaştırılır.

İki katlı evlerde alt kattaki odalardan biri yayık, kazan, ambar vb. malzemelerin bulunduğu kiler de diyebileceğimiz bir görev üstlenmiştir. Evlerde en önemli unsur yatak odalarıdır. Bunun nedeni evlenen ya da gurbete giden çocukların geldiklerinde kalacakları odaları olmasını istemeleridir. Her erkek çocuk evlenince bir odaya yerleşmektedir.

İlçede iklim koşulları ılıman bir özellik gösterdiği için evlerin kapıları büyük pencereleri geniş yapılmıştır. Evlerde yön ayrımı yapılmaksızın dört tarafa bakan pencereler yapılmıştır. Pencere ve kapılar yapının yatay taşıyıcılarını boşluk boyunca tutan dikey elemanlar kullanarak oluşturulmuş ve açıklıkların kenarlarına yerleştirilen söveler çalma boğaz tekniğiyle duvarlara bağlanmıştır. Menteşesiz, yukarı aşağı hareket eden basit sürgülü sistemlerden oluşan pencereler 60x80 veya 50x70 ebatlarındadır. Bu pencereler 4'lü ya da 6'lı cam bölmelerden oluşur. Pencere ebatları evin ve odanın büyüklüğüne göre değişebilmektedir. Pencerelerde ahşap denizlik ve ahşap söveler yaygın şekilde kullanılmıştır. Tuvalet ve banyo pencereleri küçüktür.

Tuvaletin pencere bölümüne bazı evlerde çerçeve ve cam koyulmaz (Foto 10). Sadece kerestelere açılan boşluklar pencere görevi yapar. Evlerde güneş almak için özel önlemler alma ihtiyacı duyulmamıştır. Hatta kimi yerlerde evler, deniz yönüne (aydınlık ve açık yön) bakmaları amacıyla özellikle kuzeye dönük inşa edilmiştir.

Yörede evlerin gelişiminde geleneklerin büyük etkisi vardır. Bu etki evin yapılış tarzından çok şeklinde ortaya çıkar. Evlerin büyük çoğunluğunda mutfak ayrı bir mekan olarak karşımıza çıkar. Bu planlamada eve gelen misafirlerin evin kadını görmemesi ve kadının mutfakta rahat hareket edebilmesi amaçlanmıştır. Yalnız kışların soğuk geçme ihtimali göz önüne alınarak bazen mutfak da ikiye bölünmüş bir tarafta yemek pişirilirken diğer taraf yemeklerin yenmesi ve oturmak için kullanılmaktadır.

Meskenlerin yapılışında ve şekillenmesinde insanların gelir düzeyi de önemli rol oynamıştır. Bu farklılık daha çok evin kat ve oda sayısı üzerinde etkili olmuştur. Gelir düzeyi yüksek olanlar çok katlı, sağlam, içinde işlemler bulunan geniş evlerde inşa ederken gelir düzeyi düşük olanlar genelde tek katlı, dar ve düzensiz evler inşa etmişlerdir.

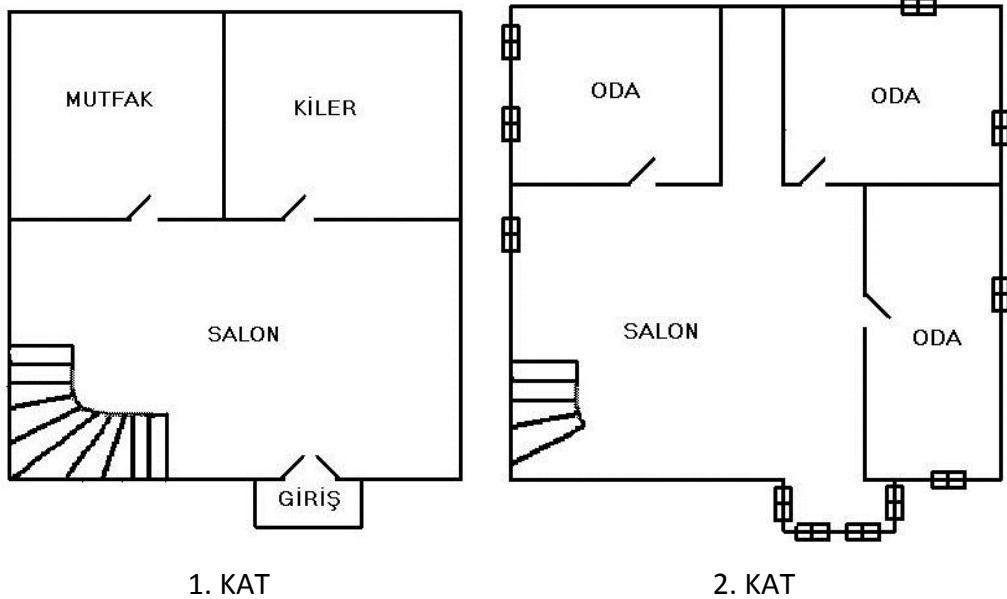
Foto 10. Tuvalet ve ahır pencerelerine sürekli hava akımı sağlayarak kokuyu engellemek amacıyla cam yerleştirilmemiştir (Anonim).

Merdivenler, avludan eve giriş ve giriş sofasından orta kat veya ara kat sofasına bağlantı aracı olarak kullanılmıştır. Tek katlı evler de su basmanı seviyesine kadar yükseltildiği için tüm evlere merdivenle giriş yapılır. Merdivenler tek katlı

evlerde sadece eve girmek için iki katlı evlerde ise hem eve giriş hem de üst kata ulaşmak için kullanılır. Evlere girişi sağlayan merdivenler taş ya da betondan yapılırken ev içinde yer alan merdiven ve elemanları tamamen ahşaptan ve basit bir sistemde yapılmıştır. İkinci kata geçişi sağlayan merdivenler doğrudan salona ulaşımı sağlar. Merdiven altları, dolap olarak kullanılmaktadır.

Evlerde eskiden yemek pişirmek ve ısınmak için kullanılan ocakların yerini sobalar almış, ocaklar birçok evde fonksiyonunu yitirmiştir.

Yapılar küçük olmasına rağmen mekanlar yeme-içme, oturma ve yatma gibi birçok fonksiyona hizmet etmektedir. Evlerin birçoğunda giriş kısmında, yalnızca oturma amacına yönelik düzenlenmiş ortak bir mekan olan salon bulunmaktadır (Şekil 2-3). Genelde mutfak dahil tüm odalar salona açılır. Girişe yakın olduğu için bu mekan yaz mevsiminde oturma amaçlı kullanılsa da kış mevsiminde soğuk olduğu için kullanılmaz. Özellikle kış mevsiminde sıcak olması nedeniyle mutfak gerektiğinde yatma amacıyla da kullanılabilir.

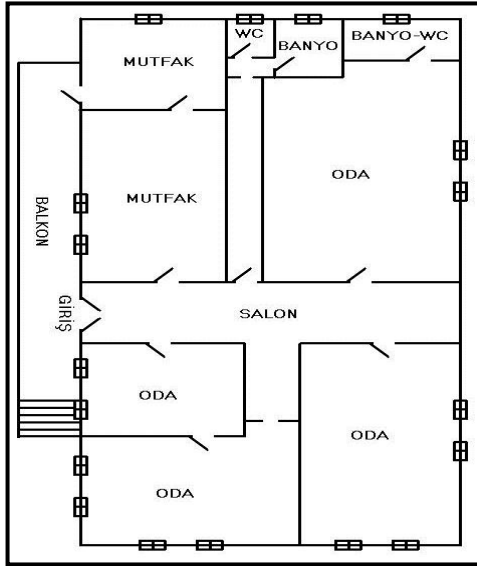

Şekil 2-3. Terme İlçesi Şeyhli Köyü İzzet Erken Evi.

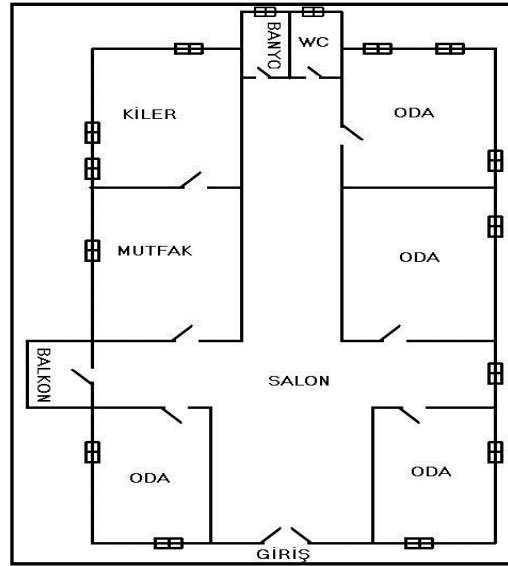
İç koridorlu evlerde evin ortasında, her iki giriş kapısını birleştiren bir koridor vardır. Odalardan biri mutfaktır. Ancak burada oturulmamakta yalnızca geçiş amaçlı kullanılmaktadır (Foto 11). Koridor sayısı kimi evlerde ikiye çıkartılmıştır (Şekil 4-5).

Foto 11. *Tamamı ahşap yığma sistem ile inşa edilmiş meskenlerden biri.*

Şekil 4. *Terme İlçesi Köybucağı Köyü
Mahmutoglu Cemal Güven Evi.*

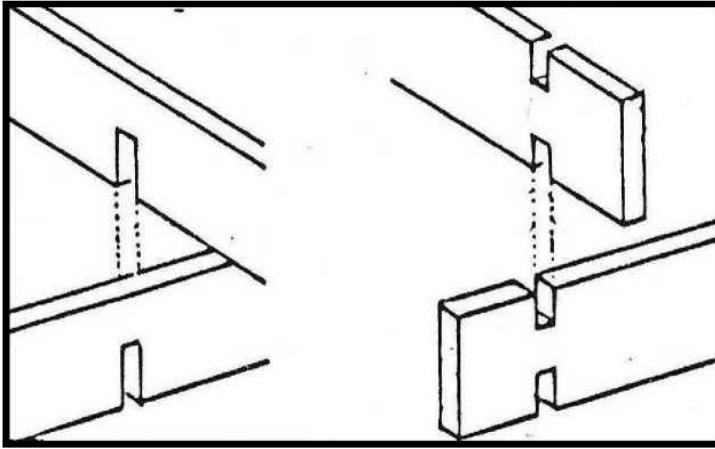
Şekil 5. *Terme İlçesi Şeyhli Köyü
Dursunoğlu Yaşar Şen Evi.*

Mümkün olduğunca yollara yakın inşa edilen evler bahçe veya avlulara açılıyor, bunlar vasıtasıyla da yollara bağlanıyor. Yola uzak olan evlere de yoldan

ayrılıp eve ulaşan ek bir yol vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Aile yaşantısının gizliliği, evin kendi içine dönük bir avlu veya bahçeye açılan bir düzene göre biçimlenmesi gerektirmiştir. İki katlı evlerde alt katlar, günlük çalışma alanları olduğu için kapalı, üst katlar dış dünya ile ilişkiyi sağladığı için bol pencereli ve hareketli yapılmıştır.

Temelin üstünde devam eden, evin en önemli taşıyıcı ögesi olan duvar, ahşap yığma veya ahşap karkas sistem kurularak, aralarının çeşitli yapı gereçleri ile doldurulması şeklinde iki biçimde oluşmuştur.

1. Ahşap Yığma Sistem: Ağaçların doğal halde ya da belirli ebatlarda tahtalar haline getirildikten sonra birbiri üstüne konması ve köşelerinin kurtboğazı geçme tekniği ile birleştirilmesidir. Bölgede yer alan yığma sistemde sadece evlerin ahır kısmında ve samanlıkların inşasında ağaçlar işlenmeden yani kütük yığma sistem halinde inşa edilmiştir. Evlerin yaşam alanını oluşturan kısımlarda biçilmiş tahtalar kullanılmıştır. Bu tahtalar 7-10 cm kalınlıkta 20-25 cm genişliktedir. Köşelerde genellikle boğaz (geçme) sistemi olarak kurt boğaz kullanılmıştır. Bu sistemde yatay olarak üst üste dizilen yapı malzemeleri köşelerde belirli ölçü ve oranlarda açılan boşluklar vasıtasıyla üst üste geçmektedir. Bu kısımlarda yaklaşık 15-20 cm'lik bir çıkıntı oluşmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Kurtboğazı geçme yöntemi (İnanç, 2010:58).

Ahşap Karkas Sistem: Temel üzerine ahşapların çatılarak taşıyıcı bir sistem oluşturulmasıdır. Ahşap taşıyıcı sistemin içi tuğla ile doldurulmaktadır (Foto 12). Bu sistemde evin nasıl inşa edildiği, nasıl ayakta durduğu cephede açıkça gözlenmektedir. Eski dönemlerde sıvasız tuğla olarak yapılan dolgular, zamanla özgün karakterini yitirmiş ve duvar yüzeyleri sıvanmıştır. Kıyı şeridinde görülen ahşap, taş karışımı dolgular ya da ahşap kaplamalar yerine, iç kesimlerde bağdadi kırıklı sıvanın dış yüzeye girmesiyle Karadeniz bölgesi evleri farklı bir görünüş kazanmıştır (Çobancoğlu, 1998).

Foto 12. Ahşap karkas (iskelet), tuğla dolgu olarak inşa edilen bir mesken (Anonim).

Köylünün aktivitelerinin büyük kısmının avluda yer alması yaz mevsiminde gölge ihtiyacını ortaya koymaktadır. Avlunun ağaçlarla çevrilmesi yazın gölge ihtiyacının giderilmesini sağlamaktadır.

Kırsal kesimde üretimle bire bir ilişkisi bulunan konutlar, genellikle etrafında şekillenen, üretim şekline göre değişkenlik gösteren yardımcı yapılarla birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Konutlarla aynı malzeme ve yapım tekniği ile inşa edilen ek yapılar, bölge mimarisinde dikkat çekici ve tamamlayan öğelerdir. Ahır, su kuyusu, harman, fırın, kümes, samanlık, yığınlar ve en önemlisi serenderlerdir.

Yörede uzun yıllardır kullanılan ve seren / serender / serander / ambar olarak isimlendirilen yapılar; ahşap malzemesi, geçme detayları, alaturka kiremidi ve çardağı ile inşalarında neredeyse evlere verilen değer kadar önem verilen yapılardır (Foto 13). Genellikle 4 ayak üzerine yerden 1,5-2 m yüksek olarak yapılır ve seyyar merdivenle çıkılır. Ayakların serenderin alt tabanı ile kesiştiği yere yakın fare ve benzeri kemirgen, sürüngen ve diğer zararlı canlıların ulaşmasını engelleyen geniş yassı taşlar kullanılır. Günümüzde bu taşların yerini bazı yerlerde geniş tepsiler veya yuvarlak kesilmiş düz saclar almıştır. Serenderler çok amaçlı yapılardır; Serenderler yörede kışlık yiyeceklerin ve özellikle geçmiş dönemde en önemli gıda maddesi olan mısırın saklandığı mekanlardır. Serenderlerin alt kısımlarındaki boşluklar kışlık odun depolama yeri olarak kullanıldığı gibi, tarım araçlarının muhafaza yeri olarak da kullanılır. Ayrıca serenderler alt kısımlarındaki boşluk vasıtasıyla yazın sıcakta gölgelik olarak, yağışlı zamanlarda da yağıştan korunarak odun kesme, çamaşır yıkama vb. belirli faaliyetleri yürütme imkanı sağlar.

Foto 13. Serenderlerin içine yiyecek depolandığı gibi alt kısmı da odun ya da tarım araçlarının muhafazası için kullanılır. Ayrıca serenderler alt kısımlarındaki boşluk vasıtasıyla yazın sıcağın, yağışlı zamanlarda da yağıştan korunarak belirli faaliyetleri yürütme imkanı sağlar (Anonim).

Serenderler (ambarlar) ait oldukları evin etrafında, bazen önde bazen arkada veya yanda yer alır. Serender, serin havadar yer anlamına gelmektedir. Özellikle mısırın muhafaza edilmesi için kullanılmıştır. Ambarın döşeme ve tavanları ızgara şeklindedir ve gene havalandırma maksadı ile duvarlarda yer yer hava delikleri bırakılır. Gayet geometrik bir düzeni, statik görünüşü olan serenderlerde bu hava delikleri bir fantezi unsurudur (Foto 14, 15).

Foto 14. Serenderler yörede kışlık yiyeceklerin ve özellikle geçmiş dönemde en önemli gıda maddesi olan mısırın saklandığı birimlerdir. Bu sebeple ayakların üst kat ile birleştiği kısma koyulan silindir şekilli taşlar vasıtasıyla farelerin bu yiyeceklere ulaşması engellenir (Anonim).

Foto 15. II. Abdülhamit Arşivi'nde yer alan Terme İmamalisi Köyü'nde bir serender (Yılmaz-İpek, 2009).

Fırınlar ise genellikle konutların yola açılan ön avlularında yer alır. Avlularda tarım ürünlerini kurutmak amacıyla kurulmuş harmanlar bulunur. Ayrıca eklenti halinde kümesler ve samanlıklar da bunlara eşlik eder (Foto 16, 17). Hayvancılığın yapıldığı köylerde evlerin yanında mısır saplarından ve otlardan oluşan yığınlar bulunur. Bunların yanma ihtimaline karşı meskenlerle aralarında mesafe bırakılmıştır.

Foto 16. Çevreden temin edilen taşlarla inşa edilen bir fırın (Anonim).

Foto 17. Ahşap kütük yığma sistemi ile inşa edilen bir samanlık (Anonim).

Sonuç

Bu araştırmada Terme ilçesinde, yapı malzemesi dışarıdan temin edilen ve çoğunlukla sanayi ürünü olan günümüz modern meskenlerden ayrı olarak, artık her biri eskimiş ve çok azı çeşitli değişikliklerle günümüze kadar ulaşmış geleneksel kır mimarisi ele alınmıştır. Araştırmada ele alınan kırsal meskenlerin ortak özellikleri; bulundukları coğrafi çevreye uyumlu ve malzemelerinin yakın çevreden temin edilmiş olmalarıdır. Daha çok doğal malzemeye dayalı yapı teknolojisi ile ortaya çıkan bu kırsal konutlar, kullanıcısının günlük yaşantısına ait izlerle dolu olup, yapımında özel bir estetik kaygı düşünülmeyp, geleneksel bir oluşum olarak nesilden nesile aktarılmıştır.

Fakat günümüzde bölgeler arası ulaşım imkanlarının gelişmesi, ekonomik seviyenin yükselmesi, refah düzeyinin artması ve ailelerin daha çok çekirdek aile şeklinde kurulması gibi nedenlerle modern meskenler inşa edilmekte ve geleneksel mimari ortadan kaybolmaktadır. Eskiden beri kullanılan ahşap vb geleneksel yapı malzemelerinin temininin güç ve pahalı olmasına karşılık, dışarıdan getirilen sanayi ürünü malzemenin bol ve ucuz olmasının da bu değişimde büyük payı vardır. Oysaki geçmişten günümüze intikal eden meskenlerdeki mimari tarz, kültürel ve sanatsal anlamda oldukça büyük bir öneme sahiptir. Geçmişe ait ekonomik, kültürel ve coğrafi özellikler simgeleyen bu yapıların ve bunları inşa edebilecek ustaların korunması konusunda özel çalışmalar yapılması yörenin kültürel altyapısı adına büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- ÇOBANCAOĞLU, T. (1998) *Türkiye’de Ahşap Ev’in Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarında Yöntem Önerileri*, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul.
- İNANÇ, T. (2010) *Geleneksel Kırsal Mimari Kimliğin Ekoloji ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi: Rize Çağlayan Köyü Evleri Örneği*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv. Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TOLUN - DENKER, B. (1977) *Yerleşme Coğrafyası – Kır Yerleşmeleri*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N. (1967) *Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı, (Köy-Altı İskan Şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:49, İstanbul.
- YAZICI, N. (1982) *Terme Tarihi*, Ayanoglu Matbaası, Samsun.
- YILMAZ, C. (2001) Sinop-Kastamonu Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, Erzurum, (163–186).
- YILMAZ, C. – İPEK, N. (2009) *Geçmişten Geleceğe Samsun Albümü – I (Osmanlı Dönemi)*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. No: 10, Samsun.

